

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlığının Yeri ve Önemi

Fatma GÜRDORUK

Milli Eğitim Bakanlığı – Şht. Zeki Salih İlkokulu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
fatmagrdk01@outlook.com ORCID: 0009-0001-4719-3458

Akile AYKULU

Milli Eğitim Bakanlığı – Karakol İlkokulu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
akile.aykulu@gmail.com ORCID: 0000-0002-2168-1795

Seda GÜRDORUK

Milli Eğitim Bakanlığı – Alasya Vakıf Anaokulu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
sedagurdoruk1997@gmail.com ORCID: 0009-0000-3071-618X

Özet

Yapılan bu araştırma Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde zorunlu eğitimin başladığı ilkokul 1. sınıftan 3. sınıfa kadar mihver ders olarak okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında, değer eğitim kapsamında yer alan çevre duyarlığı incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemine göre hazırlanmıştır. Elde edilen verileri çözümlmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada amaca uygun olarak, 2022-2023 öğretim yılı için hazırlanan ilkokul 1., 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular temalara ayrılmış ve her sınıf düzeyi için elde edilen temalar doğrultusunda tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular ilgili görsellerle desteklenmiştir. Araştırmanın sonucunda çevre duyarlığı ile ilgili en çok bulguya 3.sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında rastlanmıştır yani çevre duyarlığı konusuna en çok 3.sınıf kitaplarında değinilmiştir. 3.sınıf kitabından en çok bulgu ise görsel alan temasına aittir. Çevre duyarlığı ile ilgili en az bulguya rastlanılan sınıf ise 1.sınıf Hayat Bilgisi kitaplarıdır. En az bulgunun olduğu 1.sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında en çok bulgu elde edilen alan ise yine görsel alan olmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında, ilkokul 1., 2., ve 3. Sınıfta okutulan Hayat Bilgisi kitaplarının, öğrencilere çevre duyarlığı kazandırma konusunda pek yeterli olmadığı söylenebilir. Bu üç düzeydeki tüm kitaplar incelendiğinde, görsel alan dışındaki tüm temalar yeteri kadar işlenmemiş ve üzerinde durulmamıştır. Aynı zamanda incelenen kitaplarda, öğrencileri çevreye duyarlılık konusunda uygulama düzeyine çıkaracak herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara bağlı olarak, hazırlanan hayat bilgisi ders kitaplarının “çevre bilinci ve duyarlılığı” konusunda yeniden düzenlenerek, öğrencileri uygulama düzeyine çıkaracak etkinliklere de yer verilmesi gerektiğini, bu etkinliklerin ise sadece hayat bilgisi kitabında değil, tüm derslerde ortak tema olarak işlenmesi gerektiği önerilerimiz arasındadır.

Anahtar Sözcükler: Hayat Bilgisi Ders Kitabı, değerler eğitimi, çevre duyarlığı

The Place and Importance of Environmental Awareness in Primary Education Life Science Books

Abstract

In this research, environmental awareness, which is included in the scope of value education, was examined in the Life Sciences textbooks, which are taught as a pivot lesson from the 1st grade to the 3rd grade of primary school, where compulsory education begins in the Turkish Republic of Northern Cyprus. The research was prepared according to the qualitative research method. Content analysis method was used to analyze the obtained data. In accordance with the purpose of the research, primary school 1st, 2nd and 3rd Grade Life Sciences textbooks prepared for the 2022-2023 academic year were examined. The findings obtained from the research were divided into themes and tables were created in line with the themes obtained for each grade level. The findings obtained were supported by relevant visuals. As a result of the research, the most findings about environmental awareness were found in 3rd grade Life Science books, that is, the issue of environmental awareness was mentioned mostly in 3rd grade books. The most findings from the 3rd grade book belong to the visual field theme. The class with the least findings regarding environmental awareness is the 1st grade Life Sciences books. In the 1st grade Life Sciences books, where there were the least findings, the area where the most findings were obtained was again the visual area. In the light of the findings obtained in the research, it can be said that the Life Sciences books taught in the 1st, 2nd and 3rd grades of primary school are not sufficient to provide students with environmental awareness. When all the books at these three levels are examined, all themes other than the visual field have not been sufficiently processed and emphasized. At the same time, no activity was found in the books examined that would raise students to the practical level of environmental awareness. Depending on the findings obtained from the research, our suggestions include that the prepared life sciences textbooks should be rearranged on the subject of "environmental awareness and sensitivity" and include activities that will raise the students to the application level, and that these activities should be treated as a common theme not only in the life sciences book but in all courses.

Key words: Life Sciences Textbook, values education, environmental awareness

Giriş

Gelişen ve değişen Dünya düzeni ve teknolojik alandaki gelişmelere bakıldığı zaman, günümüz çağında bulunan çocuklar sürekli olarak televizyon, telefon, tablet, internet gibi teknolojik araç-gereçleri kullanmaktadırlar. Teknolojinin bu derece kolay ulaşılabilir olması ve hayatımızda önemli bir yer kaplaması sonucunda, okullarda yer alan ve öğretmen merkezli, teknolojiden yoksun olan eğitim şartları öğrencileri derse karşı güdülemede yetersiz kalmaktadır. Öğrenciler, sosyal varlık olma, etraflarında olup bitenlerden haberdar olma, paylaşımda bulunma gibi faaliyetlerden uzaklaşarak; teknolojik araç-gereçlerle yalnızlaşma ve iç dünyalarında kapanmışlardır. Öğrencilerin sosyalleşmesi, çevreye ayak uydurmaları, farkındalıklarını artırmaları amacı ile araştırmacılar; teknoloji kullanımının da içinde bulunduğu ve birtakım becerilerle, değerleri de kapsayan 21.yüzyıl becerileri ortaya koymuşlardır. Bu becerilerin belirlenmesi ile birlikte, gündeme bu becerilerin nasıl

kazandırılacağı gelmiş ve araştırmacılar öğrencilere beceriler kazandırmak için “okul dışı öğrenme etkinliklerinin” önemini vurgulayarak bunlardan nasıl yararlanılabileceğini araştırmaya başlamışlardır (Tsai, 2006; Siegel, 2007; Öztürk, 2010; Karppinen, 2012).

Okul dışı öğrenme etkinlikleri, okulda veya okul ortamı dışında gerçekleştirilen, eğitimin amaçlarına uygun olarak öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda hazırlanan, kişilik geliştirme amaçlı, okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenin rehberliği altında yapılan planlı, programlı ve düzenli çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Binbaşoğlu, 2000). Çevre eğitimi, dış etkinlikler ve kişisel-sosyal gelişimi destekleyen etkinlikler ise okul dışı eğitimin bileşenleri olarak ifade edilmektedir (Higgins ve diğ., 1997).

Değer, temelinde insan kavramı olan, herhangi bir birey, durum, olay, varlık karşısından kişinin gösterdiği duyarlılıktır (Yaman, 2012). Değer; bir toplumun veya grubun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâki ilke veya inançlardır (Özgüven, 1999). Değer kavramına ait tanımlamalarda, değerlerin ülkenin veya toplumun yapısına göre değişiklik gösterdiğini, toplumların doğru ve yanlışlarına göre şekillendiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Dünya'nın birçok ülkesi tarafından kabul gören ve nereye gidilirse gidilsin, toplumdan topluma değişiklik göstermeyecek olan; insan sevgisi, çevre duyarlılığı, saygı, farklılıklara saygı vb. gibi evrensel olan değerler de vardır. Değerler bireylerin sosyalleşmesi süreci içerisinde yer alır ve hayat boyu devam eder (Ekşici ve diğ., 2006). Değer eğitiminde, değerlerin öğretilmesinin yanında, çevredeki bireylerin bu değerleri ne derece benimsedikleri ve benimseyerek öğrettikleri de önemli bir boyutu oluşturur (Tokdemir, 2007; Gündüz, 2015).

Eğitim, bireyin dünyaya geldiği ilk günden itibaren temelde ailede başlamasına rağmen; planlı bir öğretim faaliyeti şeklinde gerçekleşmesi bireyin okul ile tanışması ile başlar. Öğrencilere yönelik yapılacak olan ve zaman alacak değer ile beceri geliştirme faaliyetleri uzun bir süreç gerektiren eğitimlerdir. Bu eğitimlerin küçük yaşlarda başlaması ve zamanla bireye kazandırılarak, yaşam boyunca benimsenmesi istenir. Bu nedenle bu araştırmada öğrencilerin ilk eğitim hayatlarına adım attıkları ilkokullarda 1.,2., ve 3. sınıflarda okutulan hayat bilgisi kitapları çevre duyarlılığı kapsamında incelenmiş ve çevre duyarlılığının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Ülkemizdeki okullarda okutulacak dersler, ders saatleri ve derslere ait eğitim programları,

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi

her yıl eğitim-öğretim yılının başında KKTC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmekte ve okullara duyurulmaktadır. Hazırlanan bu dersler ve derslerin kapsamı ile ilgili yayınlanan eğitim programlarında, günümüze kadar değer geliştirmeye yönelik bir etkinliğin yer almadığı görülmektedir. Yapılan bu araştırma ile eğitimin içinde yer alan tüm paydaşların bazı kazanımlar elde edeceği düşünülmektedir. Bu araştırma; ilkokullarda 1., 2. ve 3. sınıflarda mihver ders olan

Hayat Bilgisi dersinde okutulan Hayat Bilgisi kitaplarının değer eğitimi kapsamına giren çevre duyarlılığı açısından incelenmesi bu derste olan çevre duyarlılığının ne derece üstünde durulduğunun, yeterli olup olmadığının ortaya konması açısından önemlidir.

Bu çalışma ile öğrencilere kazandırılması istenen ve 21. yüzyıl becerileri içerisinde yer alan “evrensel değerler” konusunda farkındalığın sağlanması, çevre duyarlılığının artırılması öğretmen ve okul yöneticilerinin bu konularda yapabilecekleri hakkında fikir sahibi olması açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın diğer bir özgün tarafı ise, KKTC’de bu konuda daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmamış olmasıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, araştırmanın evren-örneklerini, araştırmanın veri toplama süreci ve bu verilerin analizinin nasıl gerçekleştirildiği hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman tarama kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, araştırmacıya doğrudan veri kaynağına ulaşma imkânı verir. Bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak detaylı betimlemeler yapılmasını, sentezlenerek elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ikna edici genellemeler yapılmasını sağlar (Büyüköztürk, 2011). Ayrıca "yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi, daha zengin ve kapsamlı bir çıkarım sağlanması açısından oldukça önemlidir. Zira olgu ya da olaya ilişkin çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması farklı bakış açıları ve farklı yaklaşımların da

incelenmesi ve sentezlenmesine imkân sağlayacak bu da araştırmanın geçerliliğini artıracaktır" (Akturan ve Bas, 2008). Bu nedenle değerler eğitimi ile ilgili olarak kitaplardaki metinlerin incelenmesi için en uygun yöntem nitel araştırma yöntemidir. Çünkü bir metin içerisinde var olan değerler ve bunlara ilişkin anlamlar tamamen sayısal değerler ile açıklamak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle çalışmada nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nitel araştırmalarda bazen doğrudan gözlem veya görüşme yapmak mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda araştırma problemi ile ilgili yazılı ve görsel materyallere, dokümanlara ulaşılır. Doküman tarama araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren yazılı dokümanların analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken materyallerdendir. Bu tür çalışmalarda araştırmacı, ihtiyacı olan veriye gözlem veya görüşme yapmadan da ulaşma olanağına sahiptir. Bu nedenle doküman tarama araştırmacıya zaman ve para tasarrufu da sağlamaktadır (Yıldırım ve Simsek, 2008).

Doküman tarama denildiğinde sadece yazılı materyaller düşünülmemelidir. Doküman denince fotoğraf, video, resim gibi kaynaklar da görsel dokümanları oluşturmaktadır. Doküman tarama yöntemi, araştırmacıya bazı kolaylıklar sunmaktadır. Bunlardan ilki doküman tarama yönteminde katılımcı tepkiselliğinin olmamasıdır. Gözlem ve görüşme gibi çalışmalarda sık karşılaşılan sorunlardan biri olan katılımcı tepkiselliğinin olmaması bu yöntemin güvenilirliğini artırmaktadır. Aynı zamanda doküman tarama yöntemi geniş bir örneklem oluşturulmasına imkân sağladığı gibi, uzun süreli yani zamana yayılmış analiz yapılmasına da olanak sağlar. Ayrıca yazılı belgeler önceden gözden geçirilmiş, organize edilmiş materyallerdir. Bu nedenle pek çok doküman nitelikli ver kaynağı olarak ele alınabilir. Bu durum yapılacak çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliğini artıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Yıldırım ve Simsek, 2008).

Çalışma Materyali

Tezin çalışma materyalini 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde okutulmakta olan MEB Yayınlarına ait Aykut Basımevinde yayınlanan 7 tane Hayat Bilgisi ders Kitabı oluşturmaktadır.

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi

Tablo 1: Hayat Bilgisi Kitaplarına Ait Bilgiler

Kitabın Adı	Danışman	Yazarlar	Yayınevi
Hayat Bilgisi -1	Prof. Dr. Fitnat Kaptan	Komisyon	Aykut Basımevi
Hayat Bilgisi -2	Prof. Dr. Fitnat Kaptan	Komisyon	Aykut Basımevi
Hayat Bilgisi -3	Prof. Dr. Fitnat Kaptan	Komisyon	Aykut Basımevi

Verilerin Toplanması

Hayat Bilgisi kitaplarının çevre duyarlılığı içermesi bakımından incelenmesi için öncelikle literatür taraması yapılarak araştırmanın alt yapısı oluşturulması için çalışılmıştır. Bunun için konu ile ilgili kitaplar, akademik dergiler, sözlükler, tezler, Milli Eğitim Şuraları ve bu şuralara ait kararlar, Hayat Bilgisi öğretim program kılavuzu incelenmiş olup, edinilen bilgiler yeniden yapılandırılarak sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerden, içerik analizi tekniği ile birçok kavram ortaya konulmuş ve temalar elde edilmiştir. Temalar birden çok olduğundan dolayı bunlara bağlı olarak ana temalar oluşturulmuş, oluşturulan bu temaların birbirleri ile arasındaki ilişki anlamlandırılıp okuyucunun anlayabileceği yönde şekillendirilip verilmiştir. Oluşturulan kavramlar araştırmada bulgular sonucunda elde edilen verilerle ilişkilendirilip aynı nitelikleri taşıyanlar aynı kodlama yapılarak bir araya getirilmiştir.

Araştırmada kullanılan içerik analizi tekniği, Miles ve Huberman (1994)'e göre, dört aşamada yapılır. Bu aşamalar şunlardır:

1. Veri kodlanmasının yapılması
2. Temaların bulunup oluşturulması

3.Verilerin kodlara ve oluşturulan temalara göre düzenlenmesi

4.Bulguların tanımlanması ve yorumlanması

1. Veri Kodlanmasının Yapılması: İçerik analizinin birinci aşaması olan verilerin kodlanmasında, doküman analizi sırasında elde edilen ve çözümlenmiş bilgiler satırlara numara verilerek döküm haline getirilmiştir. Daha sonra anlamlı bütünler oluşturulacak şekilde bölümler kodlanmıştır. Kodlama listesi araştırmacı ve katkı koyan uzmanlar tarafından ayrı ayrı okunarak “görüş birliği” sağlanmış, “görüş ayrılığı” olan konularda ise tartışılarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmada, doküman analizi elde edilen veriler ve bunların çözümlemesiyle ilgili olarak araştırmacılar arasında oluşabilecek farklılıklar en aza indirgenmiş; bu amaçla araştırmanın her aşamasına birlikte karar verilmiştir.

2. Temaların Bulunup Oluşturulması: Elde edilen veriler kodlandıktan sonra genel olarak farklı ana temalar oluşturulmuştur. Daha sonra kodlanan veriler temalara göre ayrılmıştır. Oluşturulan ana temalar, kodlanmış olan verilerin ortak temalarından oluşmuştur. Örneğin; “görsel alan” ile “bilgi alanı” kodları, ana tema altına alınmıştır. Böylece kodlar arasında ortak yönler bulunmaya çalışılmıştır. Analiz edilen temalardan sonra ortaya çıkan temalar ise alt temaları oluşturmaktadır. Ana temalar altında belirlenen temalar ise, kendi içerisinde anlamlı bir bütünlüğe sahiptir.

3. Verilerin Kodlara ve Oluşturulan Temalara Göre Düzenlenmesi: Araştırmacının ortaya koyduğu tema ve alt temaları, okuyuculara aktarabilmek için temalara uygun olarak kitaptan alınan görsel alıntılara yer verilmiştir. Oluşturulan tablolar yorumlanmış ve betimleme yapılmıştır.

4. Bulguların Tanımlanması ve Yorumlanması: İçerik analizinden elde edilen verilerin bulgulara dönüşmesi ve bu bulguların yorumlanması bu bölümde ele alınmıştır. Bulgular ayrıntılı bir şekilde, alıntılar gösterilerek sunulmuş ve böylece araştırmanın geçerlik kısmı da güçlendirilmiştir. Bulgular yorumlanırken, önceden verilen kavramlarla uyumluluk göstermesine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Veriler neden-sonuç ilişkisine dayandırılarak ifade edilmiştir. Daha sonra ise elde edilen verilerden ortaya konulan sonuçlar ifade edilirken önemlerinde de söz edilmiştir.

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi
BULGULAR

Araştırmanın verilerinden elde edilen bulgular ve bulgularla ilgili yorumlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: Hayat Bilgisi İlkokul 1. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Çevre Duyarlılığı İle İlgili Bulgular

Temalar	Alt Temalar	N
Görsel Alan	Çevre Kirliliği ve Atık Maddeler (N=8)	34
	Bitkilerin Çevre İçin Önemi ve Korunması (N=6)	
	İklim ve Çevre Değişimi (N=5)	
	Doğal Afetler (N=4)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=4)	
	Çevre Temizliğinin Önemi (N=4)	
	Suyun Önemi ve Kullanımı (N=1)	
	Çevreyi Herkese Uygun Hale Getirme (N=1)	
	Çevre ile İlgili Meslekler (N=1)	
Bilgi Alanı	Yakın Çevreyi Tanıtma (N=5)	15
	Çevre ile İlgili Meslekler (N=1)	
	Hava Olayları (N=3)	
	Çevreyi Koruma ve Temiz Çevrenin Önemi (N=2)	
	Doğal Afetler (N=1)	
Yaratıcılık Alanı	Çevre Kirliliğini Önleme (N=4)	6
	Çevreyi Koruma (N=1)	
	Doğal Afetler (N=1)	
Araştırma Alanı	Çevreyi Koruma ve Güzelleştirme (N=2)	4
	Doğal Afetler ve Çevreye Zararı (N=1)	
	Su Kirliliği (N=1)	
Oyun Alanı	Geri Dönüşüm (N=1)	2
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=1)	
Şiir Alanı	Su Tasarrufu (N=1)	1
TOPLAM		62

İlkokul 1.Sınıf Hayat Bilgisi Kitabında 6 tema (Görsel, Bilgi, Yaratıcılık, Araştırma, Oyun, Şiir) içerisinde 62 kez Çevre Duyarlılığı ile ilgili bulguya rastlanmıştır. Tablo-2’de görüldüğü gibi en sık kullanılan alanlar görsel alana (N=34) ait iken; en az kullanılan alan şiir (N=1) alanına aittir. Görsel alan içerisinde çevre duyarlılığı ile ilgili en sık çevre kirliliği ve atık maddeler (N=8) ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Görsel alanı N=15 ile bilgi alanı izlemiştir.

Yine tabloda görüldüğü gibi bilgi alanında en sık bilgi verilen konu yakın çevreyi tanıtmaya (N=5) olmuştur. Kitap içerisinde ülkemizde bulunan hayvanlar, ülkemize özgü bitkiler, tarihi yerlerin korunması ile ilgili bilgilere yer verilerek yakın çevre tanıtılmıştır.

Üçüncü en sık kullanılan alan yaratıcılık alanı (N=6) olmuştur. Yaratıcılık ve öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmek ile ilgili öğrencilere farklı sorular yöneltilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin alıntı bulguları aşağıdaki gibi örneklenebilir:

Çevremiz konusunda Hayat Bilgisi kitabında görsel alana ait çevre kirliliği ve atık maddelere ait şekil 2’de denize atılan atık maddelerin denizde yaşayan balıklara zarar verdiğini bu nedenle de balıkların maske takmak zorunda kaldığını etkili bir görselle anlatılmıştır.

Şekil-2

Şiir alanında ise tek örnek olan su tasarrufu ile ilgili şiir yer almaktadır (Şekil-3). Su kaynaklarımızın tasarruflu kullanımına değinen şiir aynı zamanda da suyun önemine dikkat çekmiştir. Şiir şu şekildedir:

Aşağıdaki şiiri okuyalım

Gereksiz kullanmam hiç,
Hayat kaynağıdır su.
Temiz bir gelecek için,
Önemlidir çünkü su.

Karanlıktan korkarım,
Aydınlanın her taraf
Elektrik olmazsa,
Zindan olur bu hayat.

Ben bilinçli tüketici,
Kaynakları önemserim.
Bilerek tüketirim,
Tasarruftur hedefim.

Yılmaz Kayalar

Şekil-3

Tablo 3: Hayat Bilgisi ilkokul 2. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Çevre Duyarlılığı ile İlgili Bulgular

Temalar	Alt Temalar	N
Görsel Alan	Konum, Yön ve Çevre (N=7)	43
	Hava Olayları (N=6)	
	Mevsimler, Mevsimlerin Oluşumu ve Mevsimlere Uygun Kıyafetler (N=6)	
	Gökyüzü (N=5)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=4)	
	Çevre, Hijyen ve Sağlık (N=3)	
	Doğa Sporları (N=1)	
	Yenilenebilir Enerji Kaynakları (N=1)	
	Hayvanlar (N=1)	
	Su ve Enerji Tasarrufu (N=1)	
Mevsimlere Has Çevremizdeki Canlılar (N=1)		
Beyin Fırtınası Alanı	Hava Durumu (N=4)	12
	Çevre ve Çevre Kirliliği (N=3)	
	Mevsimler (N=2)	
	Yenilenebilir Enerji Kaynakları (N=1)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=1)	
Bilgi Alanı	Temiz ve Kirli Çevre (N=1)	8
	Çevre Kirliliği (N=3)	
	Doğal Afetler (N=2)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=1)	
	Ağaçlardan Kağıt Yapımı (N=1)	
	Çevre ile ilgili Meslekler (N=1)	
	Çevre Kirliliği (N=2)	

Okuma Alanı	Doğal Afetler (N=2)	8
	Hava Olayları (N=2)	
	Mevsimlerin Oluşumu (N=1)	
	Su ve Enerji Tasarrufu (N=1)	
Araştırma Alanı	Çevre Kirliliği (N=2)	7
	Hava Durumu (N=2)	
	Gökyüzü (N=1)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=1)	
	Ağaçlardan Kağıt Yapımı (N=1)	
Yaratıcılık Alanı	Mevsimler ve Mevsimlere Uygun Kıyafetler (N=2)	6
	Gökyüzü (N=2)	
	Hava Olayları (N=1)	
	Ağaçlardan Kağıt Yapımı (N=1)	
TOPLAM		84

İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi Kitabında 6 tema (Görsel, Beyin Fırtınası, Bilgi, Okuma, Araştırma ve Yaratıcılık) içerisinde 84 kez Çevre Duyarlılığı ile ilgili bulguya rastlanmıştır. Tablo-3'te görüldüğü gibi en sık kullanılan alan görsel alana (N=43) ait iken; en az kullanılan alan yaratıcılık (N=6) alanına aittir. Görsel alan içerisinde en sık yer verilen alt tema “konum, yön ve çevre” (N=6) olmuştur. Burada en çok üstünde durulan konu “çevrenin bize yön bulmadaki yardımı” olmuştur. Örneğin kitapta yer alan Şekil-4 karıncaların yuvalarının girişinin güney yönünü, Şekil-5 ağaçların üzerindeki yosunların kuzey yönünü gösterdiğini belirtmek için kullanılmıştır.

Şekil-4

Şekil-5

En az kullanılan ise yaratıcılık alanı (N=6) olmuştur. Yaratıcılık kısmında hava olayları ile

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi

İlgili kelimeler verilmiş ve öğrencilerden bu kelimelere uygun bir hikaye oluşturmaları istenmiştir (Şekil -6).

Bölüm 3

Değerlendirme 4

Yukarıdaki kelimelerden birkaçını seç. Seçtiğin kelimelerle günlük yaşamındaki en ilginç olayı anlat. Bir hikaye yaz.

Deniz Sinek Yararlı Hava Suç Hava

Fırtına Hava Güneşli Hava Güneşli Hava

44

Şekil-6

Altı temanın beşinde de ortak olan alt tema ise çevre kirliliğidir. Görsel, beyin fırtınası, bilgi, okuma ve araştırma alanlarında ortak olarak işlenen tema çevre kirliliğidir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki ilkökul 2.sınıf hayat bilgisi kitaplarında çevre duyarlılığı ilgili en çok çevre kirliliği ile ilgili bulguya ulaşılmıştır. Örneğin görsel alanda çevre kirliliği le ilgili birçok görsele yer verilmiştir (şekil-7 ve 8).

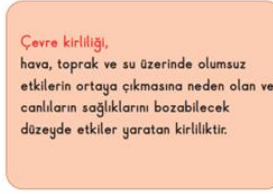
Şekil-7

Şekil-8

Çevre kirliliğine en çok değinen görsel alanı bilgi alanı (N=3) takip etmiştir. Şekil 9’da gösterildiği

gibi evre kirliliğinin ne olduğu çocukların yaşına uygun olarak, anlayabilecekleri dilde açıklanmıştır.

Şekil-9

Tablo 4: Hayat Bilgisi ilkokul 3. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Çevre Duyarlılığı ile İlgili Bulgular

Temalar	Alt Temalar	N
Görsel Alan	Canlı Varlıklar (N=10)	63
	Sokak Oyunları(N=8)	
	Kaynakları Bilinçli Kullanma (N=6)	
	Doğa Olayları ve Doğal Afetler (N=6)	
	Çevre Kirliliği ve Mikroplar (N=6)	
	Geri Dönüşüm (N=5)	
	Besin Ağı (N=3)	
	Su Döngüsü (N=3)	
	Doğa Sporları (N=3)	
	Temiz Çevre ve Hijyen (N=3)	
	Çevre ile ilgili Meslekler (N=2)	
	Çevre ve Trafik (N=2)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=2)	
	Çevreyi Herkese Uygun Hale Getirme (N=2)	
Çocuk Hakları (N=1)		
Doğal Çevre ve Yapay Çevre (N=1)		
Yenilenebilir Enerji Kaynakları (N=1)		
Bilgi Alanı	Doğa Olayları ve Doğal Afetler (N=6)	29
	Canlı Varlıklar ve Ortak Özellikleri (N=6)	
	Suyun Önemi ve Su Döngüsü (N=5)	
	Çevre Kirliliği ve Hijyen (N=3)	
	Çevreyi Herkese Uygun Hale Getirme (N=2)	
	Yakın Çevreyi Tanıma (N=2)	
	Çevre ile ilgili Meslekler (N=1)	
	Hayvanlar (N=1)	
	Doğal Çevre ve Yapay Çevre (N=1)	
	Geri Dönüşüm (N=1)	
Çevre Kirliliği (N=2)		

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi

Yaratıcılık Alanı	Bitkiler ve Hayvanlar (N=2)	7
	Yenilenebilir Enerji Kaynakları(N=1)	
	Geri Dönüşüm (N=1)	
	Doğal Çevre (N=1)	
Araştırma Alanı	Doğa Olayları (N=3)	7
	Geri Dönüşüm (N=2)	
	Su Döngüsü (N=1)	
	Bitki Bakımı (N=1)	
Video Alanı	Geri Dönüşüm (N=1)	1
Şarkı Alanı	Doğa Olayları (N=1)	1
TOPLAM		108

İlkokul 3.Sınıf Hayat Bilgisi Kitabında 6 tema (Görsel, Bilgi, Yaratıcılık, Araştırma, Video ve Şarkı) içerisinde 108 kez Çevre Duyarlığı ile ilgili bulguya rastlanmıştır.

Tablo-4'te görüldüğü gibi en sık kullanılan alanlar görsel alana (N=63) ait iken; en az kullanılan alan video ve şarkı alanlarına (N=1) aittir. Görsel alan içerisinde çevre duyarlığı ile ilgili en sık sokak oyunları (N=8) ile ilgili görsellere yer verilmiştir.

Görsel alanı N=29 ile bilgi alanı izlemiştir. En çok bilgi verilen konu ise doğa olayları ve doğal afetler (N=8) olmuştur. Bu konu hakkında ülkemizde 1995 yılında yaşanan Beşparmak Dağları'nda meydana gelen yangın hakkında bilgi verilmiştir (şekil-11)

Şekil-7

SONUÇ VE ÖNERİLER

İlkokul 1., 2., ve 3.sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan çevre duyarlılığı ve çevre bilinci değerinin incelendiği bu araştırmada önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Sonuç

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından onaylanmış ilköğretim birinci devreye ait altı tane Hayat Bilgisi ders kitabı doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan incelemeler doğrultusunda ilkokul 1.sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında en çok işlenen temanın görsel alan olduğu, aynı zamanda en çok işlenen alt temanın ise yine görsel alan içerisinde çevre kirliliği ve atık maddeler olduğu ortaya konmuştur. Çocukları uygulama düzeyine çıkaracak yaratıcılık ve araştırma alanının ise alt temalarının yetersizliği ve çok az üzerinde durulmasına bağlı kalarak diyebiliriz ki 1. sınıf Hayat Bilgisi kitapları öğrencileri uygulama düzeyine çıkarmada yetersiz kalmıştır. Bilgi alanında ise su kirliliği, su tasarrufu ve suyun öneminden bahsedilmemesi bu konuda 1. sınıf Hayat Bilgisi kitaplarının yetersiz kaldığını göstermektedir.

İkinci sınıf Hayat Bilgisi kitapları incelendiğinde yine birinci sınıf kitaplarındaki gibi en çok işlenen tema görsel alan teması olmuştur ve birinci sınıf kitaplarından daha çok görsel alana ait bulguya ulaşılmıştır. İkinci sınıf kitaplarında, birinci sınıf kitaplarından farklı olarak, öğrencileri uygulama düzeyine çıkarmayı hedefleyen, beyin fırtınası alanı eklenmiştir fakat bu alanda sadece altı tane alt tema işlenerek yine hedeflenene, öğrencilerin uygulama düzeyine çıkarılmasına, ulaşamamıştır.

Üçüncü sınıf Hayat Bilgisi kitabı incelendiğinde de yine en çok işlenen temanın görsel alan olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer düzeydeki kitaplarla kıyaslandığında ise görsel alan ile ilgili en çok bulguya bu düzeyde ulaşılmıştır. Bununla beraber düzeyin artmasına rağmen uygulama alanına giren yaratıcılık ve araştırma teması ile ilgili, düzeye göre, çok az alt temaya ve bulguya rastlanmıştır. Beklenen düzeye öğrencilere ulaştırmada bu alanların bulgularına bakılarak yetersiz olduğu söylenebilir.

Öneriler

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi'nin yazılan ilkokul 1., 2., ve 3.sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarını çevre duyarlılığı ve çevre bilinci değerleri açısından yeniden incelemesi,

Talim Terbiye Dairesi tarafından görevlendirilen kitap yazım komisyonunun kitaptaki uygun yerlere çevre duyarlılığı ve çevre bilinci ile ilgili özellikle uygulama düzeyinde değerler kazandırılması konusunda yeni etkinliklere yer vermesi,

Sınıf öğretmenlerinin bu kitapları işlerken eksik gördükleri yerlerde çevre duyarlılığı ve çevre bilincini geliştiren dıştan destek ve materyallerle derslerini zenginleştirmeleri,

Sadece çevreye karşı olan değerlerin incelendiği bu ders kitaplarının araştırmacılar tarafından 21.yy'daki evrensel değerlerin tümü göz önüne alınarak diğer değer alanlarında da incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

Ajiboye, J. O., & Silo, N. (2008). Enhancing Botswana Children's Environmental Knowledge, Attitudes and Practices through the School Civic Clubs. *International Journal of Environmental & Science Education (IJESE)* .

Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 7-18.

Akbaş, O (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 8.sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6.sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Dokuz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Alagöz, F. C. (2012). *Cahit Uçuk'un masal kitaplarında temel değerlerin Türkçe eğitime katkısı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.

Aslan, A. E. ve Çalışkur, A. (2013). Rokeach değerler envanteri güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 81-105.

Arthur, M. B., Khapova, S. N. ve Wilderom, C. P. (2005). Career success in a boundaryless career world. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 177- 202.

Aydın, M.Z. ve Akyol G. Ş (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aydın M. Z. ve Gürler A. Ş. (2012) *Okulda değerler eğitimi yöntemler etkinlikler kaynaklar*. Ankara: Nobel Yay.

Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Qualitative research methods*. Ankara: Seçkin Publishing (Turkish).

Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından mehmet akif ersoy'a ait 'safahat'adlı eserin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.

Bildik, G. (2011). *İlköğretim 7. sınıfta verilen çevre konusunun öğrencilerin çevresel tutumu ve çevre bilgisi üzerine etkisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara. 96s [Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey].

Binbaşıoğlu, C. (2000). *Okulda ders dışı etkinlikler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Budak, B. (2008). *İlköğretim Kurumlarında Çevre Eğitiminin Yeri ve Uygulama Çalışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Büküşoğlu, N. ve Bayturan, A.F. (2005). The role of leisure time activities on the concept related to the psycho - social development of the youth. *Ege Journal of Medicine*, 44(3), 173-177

Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Çekin, A. (2012). Değer açısından ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımları: Bir içerik analizi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 105-119.

Dacı, Z. N. (2013). *Üniversite öğrencilerinde değer algılamaları: İstanbul'daki üniversitelerde uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Doğan, I. (2004). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar*. Ankara: Pegem A Yayınları

Doğanay, G. S. (2019). İlkokul Öğrencilerinin Çevre ve Çevre Sorunlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*.

Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). Değerler eğitimi yaklaşımları. *Diyanet Dergisi*, 245, 1-3.

Ergün, S. (2013). *Ergenlere verilen değerler eğitiminin öz düzenleme stratejileri üzerindeki etkisinin sınanması*. (Doctoral dissertation). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Gültekin, M., Atalay, N. ve Ay, Y. (2013). Primary teacher and student opinions regarding leisure activities at primary education. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 419-437

İlköğretim Hayat Bilgisi Kitaplarında Çevre Duyarlılığının Yeri ve Önemi

Gündüz, M. (2015). The Opinions of Primary School Teachers on How to Teach Values. *International Online Journal of Educational Sciences*.

Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gökçe, H. (2008). Serbest zaman doyumunun yaşam doyumunu ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Harcar, T. (2005). 2000’li yıllarda Amerikan ve Türk yöneticilerinin bireysel yöneticilik değerlerine ilişkin iki kültür arası karşılaştırmaya yönelik bir araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kaplan Özalp, N. (2014). İlkokullarda değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *Mustafa Kemal Üniversitesi*, Hatay.

Karasel, N., Altınay, F., Dagli, G., & Altınay, Z. (2018). An investigation of universal values and disability awareness in course books. *Quality & Quantity*, 52, 1235-1243.

Kılıç, A. ve Aktan, O. (2015). İlköğretim okulları için tavsiye edilen 100 temel eserde vurgulanan değerler. *İlköğretim Online*, 14(1).

Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 39 (1), 4-20.

Korkmaz, Ş. C. (2018). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi: ekonomi odaklı etkinlikler bağlamında bir eylem araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Körükçü, Ö., Kapıkıran, N. A. ve Aral, N. (2016). Schwartz’ın modeline göre 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında değerlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 133-151

Mehmedoğlu, A. U. (2006). *Gençlik, değerler ve din. Küreselleşme, ahlak ve değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.

Özmen, C., Er, H. ve Gürgil, F. (2012). İlköğretim branş öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17).

Özyurt, M. (2015). *İlkokul 3. ve 4. sınıf değer eğitimi programının geliştirilmesinde okul temelli yaklaşımın etkililiğinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep

Şen, S. (2013). Leisure time, leisure time activities and place of education. *EKEV Academic Review*, 17(54), 295-305

Tarsus Baş, M. (2010). *Evaluation Of Environmental Attitudes Of Elementary School Students*.

Unpublished Master's Thesis, Middle East Technical University, Ankara.

Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.